

ОСОБЛИВОСТІ ДАВНЬОГРЕЦЬКИХ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ ІЗ СЕМАНТИЧНИМИ СЕГМЕНТАМИ "МОРЕПЛАВСТВО" І "МІФОЛОГІЯ" (структурно-семантичний аналіз)

Статтю присвячено дослідженню семантичної структури фразеологізмів давньогрецької мови із семантичними сегментами "мореплавство" і "міфологія". Виокремлюються, зокрема, їх денотативне, сигніфікативне та конотативне значення.

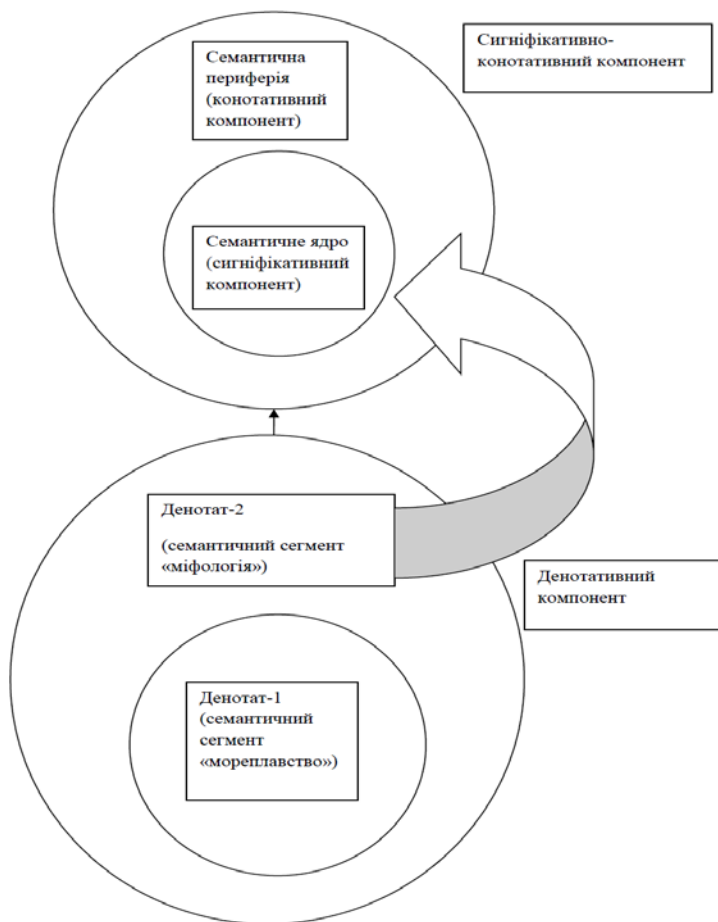
Ключові слова: *фразеологізм, семантична структура, семантичне ядро, семантична периферія, денотат, конотат, сигніфікат, семантичний сегмент, міфологія, мореплавство, давньогрецька мова.*

Фразеологічні одиниці, які імпліцитно або експліцитно включають у себе елементи з найважливіших сфер життєдіяльності людини, є найбільш багатогранними у плані смислового та суб'єктивно-оцінного навантаження, а також предметно-логічної співвіднесеності. Такими сферами для давніх греків були мореплавство [Гончарук] та релігія, оскільки міфологічний світогляд тогочасних суспільств практично не відокремлював сферу реального світу від міфологічного. Дослідження фразеологічних одиниць, які перебувають на стику кількох сфер життєдіяльності людини, є вагомим для осмислення культури народу в цілому, чим зумовлюється актуальність проведеного дослідження.

Матеріалом дослідження стали давньогрецькі фразеологізми, отримані методом суцільної вибірки із фразеологічних словників [Adagioium; ΠΑΡΟΙΜΙΑΙ], які об'єднують у собі семантичні сегменти зі сфер мореплавства та міфологічних уявлень.

Предметом дослідження є семантична структура фразеологізмів із семантичними сегментами "мореплавство" та "міфологія".

Об'єктом дослідження стали особливості співвідношення складників семантичної структури ФО із семантичними сегментами "мореплавство" та "міфологія", ядерні та периферійні елементи їхньої семантики.

У сучасній лінгвістиці розроблена цілісна концепція структури семантики фразеологізмів [Фісяк 2010; Олійник 1999]. Узнявши за теоретичну основу структурно-семантичного аналізу фразеологізмів концепцію структури лексико-семантичного поля, висвітлену в працях Й.А. Стерніна та З.Д. Попової [Попова, Стернин 1984], пропонуємо структуру фразеологічної одиниці (ФО) представити у вигляді схеми:

У мовознавчих працях значення ФО розглядається як єдине ціле, однак його неможливо встановити без виділення чотирьох семантичних сегментів: денотата (першого та другого), сигніфіката та конотата. А їх, у свою чергу, можна співвіднести з двома структурними елементами значення ФО – ядром та периферією.

Ядерний елемент фразеологізму, на нашу думку, становитимуть денотат-1 та сигніфікат, бо вони за своєю суттю є прив'язкою до реального світу. Периферію фразеологізму складають денотат-2 та конотат, бо в основі цих двох семантичних сегментів лежить суб'єктивність суження.

Як показано на схемі, фразеологічна одиниця складається з двох компонентів: денотативного і сигніфікативно-конотативного. Як зазначає І.Є. Фісяк, "під денотативним аспектом розуміють співвіднесеність ФО з предметом дійсності, який вона позначає, а під сигніфікативним – обсяг інформації, яку містить фразеологізм стосовно пізнаваного ним елемента екстралінгвістичної дійсності" [Фісяк 2010, с. 401]. При цьому через важкість конкретизації описуваного предмета дійсності виділяють денотат-1, який лежить у сфері предметних відношень реального світу, і денотат-2, що перебуває у сфері психічних понять.

Сигніфікативний компонент містить предметно-логічну інформацію, а конотативний – суб'єктивний елемент значення. Сфера конотації у лінгвістиці значно розширилась і охоплює не лише експресивно-оцінно-емотивні межі, а й соціально-політичні, морально-етичні, етнографічні та культурологічні поняття [ibid.]. У семіотиці сьогодні розрізняють два рівні повідомлення: денотативний (фактичне повідомлення) і конотативний (додаткове значення, соціокультурно обумовлене символічне навантаження) [Постмодернізм 2001, с. 713]. Таким чином, конотативний компонент фразеологічної одиниці слід трактувати ширше, ніж просто експресивно-емотивний додаток до основного значення, адже він "доповнює предметно-логічний зміст мовної одиниці суб'єктивними відтінками оцінки, емоційності, експресивності, функціонально-стилістичної забарвленості, а також відтінками, зумовленими соціальними, ідеологічними, культурними, ситуаційними аспектами комунікації" [Горбунова2011, с. 83]. Необхідно зазначити, що зміст фразеологізму неможливо вивести із значень слів, які його складають [Балли1955, с. 315, 317].

Одним із найбільш цікавих, на нашу думку, фразеологізмів, що містять у собі семантичні сегменти, взяті зі сфер мореплавства та міфологічних уявлень, є вислів **Ἀγνότερος πηδάλιου** *невинніший за кормило* [Adagioium, 3, 1395]. Семантичним ядром цього фразеологізму виступають його денотат-1 та сигніфікат. Денотатом-1 є слово **τὸ πηδάλιον** *кормило, стерно*, оскільки саме ним виражається співвіднесеність фразеологізму з предметом реальної дійсності, що належить до сфери мореплавства. Сигніфікат, на нашу думку, досить вичерпно розкриває Еразм Роттердамський: "усталене порівняння; про щось особливо чисте й непорочне. Корабельне кормило постійно омивається морськими хвилями, тому до нього не може пристати ніщо нечисте" [ibid.]. У Григорія Кипрського знаходимо таке тлумачення: "Занурене у воду кормило є непорочним, чистим" [ΠΑΡΟΙΜΙΑΙ, 1.37]. Цей сегмент семантичного навантаження фразеологізму лежить у сфері морально-етичних відносин. Таким чином, ядро фразеологічної одиниці тут розподіляється на два складники, що вже свідчить про її багатогранність та складність семантичної структури.

Периферію значення цієї фразеологічної одиниці складають, відповідно, денотат-2 та конотат. Денотатом-2 є лексема **ἄγνότερος** *невинніший*. Він належить до психічної сфери. Зміст фразеологізму незрозумілий без доповнення денотативного сегмента семантичної периферії конотативним. Конотат цього фразеологізму лежить у сфері релігійних уявлень: у греків існував звичай очищення солоною водою, яка вважалася найбільш чистою. Посудини із солоною водою ставилися при вході до священних місць, і всякий, хто туди заходив, очищувався кропінням або омовінням рук, іноді й ніг [Латьшев]. Оскільки стерно постійно занурене в солону воду, його святість і чистота не піддаються сумніву.

Як показує структурно-семантичний аналіз цього фразеологізму, його значення неможливо встановити без виявлення і дослідження конотативного сегмента (обряд омовіння, очищення солоною водою).

Семантичне навантаження фразеологізму **Αἰὴν Ἡράκλειοιστῆλαι** *стовпи Геракла* [Adagioium, 5, 2424] також можна структурувати, виокремлюючи його семантичні сегменти й об'єднуючи їх у ядерну та периферійну зони. Так, денотатом-1 для цієї фразеологічної одиниці є слово **ἡ στήλη** *стовп*, що слугує прив'язкою до реального світу і розділяється між сферами географії та

мореплавства (адже ця назва використовувалася в античності на позначення двох скель, між якими знаходиться Гібралтарська протока). Сигніфікатом семантичного навантаження фразеологізму можуть слугувати такі пояснення: "Тепер воістину, досягши крайніх меж добродетності, Ферон з дому дотягся до Геркулесових стовпів" (про сина Аристофана) – значення "крайні межі доблесті, добродетності"; "Те, що є поза межами пізнання, недоступне як для розумних, так і для простаків" – значення "межа розумових можливостей"; "У подібний спосіб Григорій Назіанзин вживає [цей вираз] у "Монодії", стверджуючи, що Василій досяг такої досконалості, що вдосконалюватися не дозволено людській природі" – значення "межа досконалості, за яку не дозволено переступати" [ibid.]. Таким чином, сигніфікативний компонент тут складається із трьох значень. Усі вони належать до морально-етичної сфери. Ці семантичні сегменти складають ядерну зону фразеологізму.

Периферійна зона семантики фразеологізму включає денотат-2 та конотат. Денотату-2 відповідає слово **Ἡράκλειοι** *Гераклові*, що містить експліцитну вказівку на міфологічну сферу. Денотат-2 тільки відсилає нас до сфери міфології, яку слід розглядати як конотативний сегмент значення фразеологізму, адже тут зосереджується соціокультурно обумовлене навантаження його семантики. Так, Пліній Старший [Plin. Nat, II, LXVII] розповідає, що коли на шляху у Геракла опинилися Атлантові гори, він не перейшов їх, а прорубав собі прохід через них, таким чином створивши Гібралтарську протоку, яка з'єднала Середземне море з Атлантичним океаном.

Як бачимо, аналізований фразеологізм увібрав у себе елементи зі сфер географії, мореплавства, з морально-етичної та міфологічної сфер. Його семантика розширюється саме завдяки наявності міфологічного конотативного аспекту.

Ἄιδειςὼς(περ) εἰςΔῆλονπλέων *співаєш, ніби плывеш у Делос*. Ядро семантики цього фразеологізму також має у своєму складі як денотат-1, так і сигніфікат. Денотатом-1 тут виступає словосполучення **ὡσπερ εἰςΔῆλονπλέων** *наче плывеш у Делос*. Тут спостерігаємо чітку прив'язку до географічної сфери: острів Делос є центром Кікладського архіпелагу. Сигніфікатом, що належить до морально-етичної сфери, слугує пояснення Еразма Роттердамського: "Так говорять про безтурботне, бездіяльне та сповнене насолод життя ледаря" [Adagiorum, 5, 2143].

Периферійний компонент представлений денотатом-2 – словом *ἄδεις співаєш*, яке позначає фізичну дію. Конотатом цієї фразеологічної одиниці виступає імпліцитно включене в її семантичну структуру поняття "радість". На основі свідчень Плутарха та Еразма Роттердамського можна виділити три підсегменти конотативного значення:

1) Підсегмент зі сфери мореплавства: "адже плавання з Афін на Делос є легким і безтурботним. Тому траплялося так, що ті, хто туди вирушали, під час плавання безтурботно і без жодних небезпек співали" [ibid.];

2) Підсегмент з імпліцитно представленим міфологічним елементом (міф про Тесея) [ibid.]. Плутарх [Plut. Thes. XVIII, XXI, XXII] переповідає нам епізод з міфу про Тесея, пов'язаний із його подвигами на острові Крит. Перед тим, як вирушити на Крит, Тесеї попросив заступництва в Аполлона, пообіцявши принести жертви богам. Після вдалого звершення своїх подвигів Тесеї висадився на Делосі, де було святилище бога, та влаштував там розкішні ігри. Після повернення в Афіни він виконав свою обіцянку і приніс жертви. На знак пам'яті про ті події афіняни щороку споряджали священне посольство на Делос, начебто, на тому ж кораблі, на якому повернувся Тесеї;

3) Історико-культурний підсегмент: "У афінян був звичай щороку споряджати на Делос з урочистою пишністю корабель задля здійснення обрядів; про це згадує Платон у "Критоні". Відповідно, ті, хто туди [на Делос] вирушали, співали урочисті гімни на честь Аполлона" [Adagioium, 5, 2143].

Власне, у великому обсязі конотативного сегмента і полягає специфіка цього фразеологізму. Як і в попередніх випадках, з'ясувати значення цієї фразеологічної одиниці неможливо без розкриття імпліцитного міфологічного підтексту, вміщеного в конотативному сегменті семантичної структури.

Фразеологізм *τὸν ἔτερον πόδα ἐν τῷ πορθμείῳ ἕξειν* *стояти однією ногою у човні* [Adagioium, 3, 1052], як і попередні, добре ілюструє схему семантичної структури фразеологізмів: він містить усі зазначені складники.

Ядро фразеологізму містить денотат-1: *ἐν τῷ πορθμείῳ* *у човні* – експліцитна вказівка на належність до сфери мореплавства. Сигніфікативний сегмент можна виділити з конотативного, описаного Еразмом Роттердамським так: "Про дуже старих людей

навіть сьогодні в народі кажуть, що вони мають одну ногу в могилі" [ibid.]. Сигніфікатом тут виступає поняття про стару людину, а конотатом – іронічне ставлення до старості (морально-етична сфера). Лукіан в "Апології" вживає цей фразеологізм, розповідаючи про людину, яка на старості літ вирішила "насолодитися життям": "Скільки Мідасів, Крезів, Пактоклів змусили його відмовитися від цієї солодкої свободи, у якій він був згодований з дитинства, щоб він дозволив себе спокусити золотим кольє... коли він уже однією ногою стоїть у човні" [Luc. Apol. 1].

Периферійний компонент фразеологізму, як і в інших випадках, складається з денотата-2 та конотата. Денотат-2 також пов'язаний із словосполученням *ἐν τῷ πορθμείῳ*, але вже імпліцитно включає елемент міфологічної сфери: грекам було зрозуміло, що мається на увазі човен Харона, тоді як ми, перекладаючи, потребуємо уточнення через те, що живемо в іншому світоглядному вимірі. Тому згадка про Харона, який є міфологічним персонажем, є конотативним сегментом семантичної периферії фразеологізму і лежить у сфері міфології.

Специфікою цього фразеологізму, крім переплітання сегментів із різних сфер життєдіяльності людини, є й те, що конотативний сегмент імпліцитно включений до складу денотата-2, що надає семантичній периферії ієрархічної структури.

Таким чином, аналіз семантичної структури давньогрецьких фразеологізмів із семантичними сегментами "мореплавання" і "міфологічні уявлення" показує, що без розкриття змісту сигніфікативного, конотативного й денотативного компонентів та з'ясування їхньої належності до ядра або периферії семантики фразеологізму неможливо точно встановити значення конкретної сталої конструкції в мові. Наведені у статті приклади фразеологізмів яскраво ілюструють складність семантичної будови ФО (зокрема, ФО із семантичними сегментами "мореплавання" і "міфологічні уявлення") у давньогрецькій мові.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Балли Ш. Общая лингвистика и вопросы французского языка / Ш. Балли. – М., 1955. – 416с.
2. Горбунова Н.В. Характеристика семантичної структури слова // 36. Наук. праць Запорізької обл. акад. післядипл. педаг. освіти. – 2011. – Вип. № 4(5)[Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.virtkafedra.ucoz.ua.

3. *Олійник О. О.* Особливості фразеологічної структури фразеологізмів / О. О. Олійник // Наук. вісн. Ізмаїл. держ. пед. ін-ту. – Ізмаїл, 1999. – Вип. 6. – С. 82–89.

4. *Попова З.Д., Стернин И.А.* Лексическая система языка / З.Д. Попова, И.А. Стернин. – Воронеж: Изд-во Воронежского ун-та, 1984. – 148 с.

5. *Постмодернизм.* Энциклопедия. – Мн.: Интерпресссервис; Книжный Дом – 2001. – 1040 с. *Фісяк І.Є.* Емотивність фразеологічних одиниць, які означають міжособистісні відносини // Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. – 2010. – № 6 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.archive.nbuv.gov.ua.

6. *Adagiorum Omnium: tam Graecorum, Latinorum Aureum flumen* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://jvpoll.home.xs4all.nl/back/Web/adaggr.htm>.

7. *Luciani Samosatensis Apologia* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.perseus.tufts.edu>.

8. *Plinii Secundi Naturalis Historia* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.perseus.tufts.edu>.

9. *Plutarchi Theseus* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.perseus.tufts.edu>. *Гончарук П.* К вопросу об античном мореплаваннии [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://xlegio.ru/navy/ancient-ships/to-the-question-of-ancient-seafaring/>.

10. *Латышев В.В.* Греческие древности [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://hronologia.narod.ru/lat28.html>

11. *ΠΑΡΟΙΜΙΑΙ ΣΥΛΛΕΓΕΙΣΑΙ ΠΑΡΑ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΤΑΤΟΥ ΠΑΤΡΙΑΡΧΟΥ ΚΥΡΟΥ ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΤΟΥ ΚΥΠΡΙΟΥ ΚΑΤΑ ΑΛΦΑΒΗΤΟΝ* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://khazarzar.skeptik.net/pgm/PG_Migne/Gregorius%20Cyprius_PG%20142/Paroemiae%20Leidense.pdf.

Стаття надійшла до редакції 20.04.13

Довбищенко Ф., студ.,

Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко

**ОСОБЕННОСТИ ДРЕВНЕГРЕЧЕСКИХ
ФРАЗЕОЛОГИЗМОВ С СЕМАНТИЧЕСКИМИ
СЕКМЕНТАМИ "МОРЕПЛАВАНІЕ" И "МИФОЛОГІЯ"
(СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ)**

Статья посвящена исследованию семантической структуры фразеологизмов древнегреческого языка, содержащих семантические

сегменты "мореплавание" и "мифология". Выделяются, в частности, их денотативное, сигнификативное и коннотативное значения.

Ключевые слова: фразеологизм, семантическая структура, семантическое ядро, семантическая периферия, денотат, коннотат, сигнификат, семантический сегмент, мифология, мореплавание, древнегреческий язык.

Dovbyshchenko F., stud.,
Kyiv National Taras Shevchenko University

PECULIARITIES OF THE ANCIENT GREEK IDIOMS WITH SEMANTIC SEGMENTS "NAVIGATION" AND "MYTHOLOGY" (STRUCTURAL AND SEMANTIC ANALYSIS)

The article analyzes semantic structure of the ancient Greek idioms with semantic segments "navigation" and "mythology". In particular, the denotative, connotative and significative segments are distinguished.

Key words: proverb, semantic structure, semantic center, semantic periphery, denotative, connotative segment, significative segment, semantic segment, mythology, navigation, ancient Greek.

УДК 81'255.4:[82-32:7.017.4]Е.Хемінгуей

Довганчина Р., к.філол.н., асист.,
КНУ імені Тараса Шевченка

ТЕКСТУАЛЬНІ ТА ПІДТЕКСТУАЛЬНІ ЗНАЧЕННЯ КОЛЬОРУ В ПЕРЕКЛАДІ (на прикладі оповідань Е.Хемінгуей)

У статті розглядаються семантичні та підтекстуальні зсуви кольороназв у перекладі художніх творів Е. Хемінгуей українською та російською мовами. Аналіз оповідань Е. Хемінгуей свідчить, що вибір лексем у перекладі обумовлюється контекстом і підпорядковується авторській картині світу. Підтекстуальні значення кольороназв досить часто нейтралізуються у перекладах, що призводить до деформації художньої картини світу.

Ключові слова: кольороназви, кольорова палітра, мовний спектр, стилістична типізація, стилістичне нівелювання, деформація, художня картина світу.